

УДК 378.1:34
DOI 10.32342/2522-4115-2018-16-36

В.В. ОМЕЛЬЯНЕНКО,
*аспірант кафедри освіти та управління навчальним закладом
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)*

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ПРАВОЗНАВСТВА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Систему спеціальних педагогічних заходів, спрямованих на формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у процесі фахової підготовки, у статті представлено структурно-функціональну модель, яка включає чотири етапи (підготовчий; організаційно-діяльнісний; регуляторно-корекційний; діагностично-результативний) й відображає цілісний, поліструктурний та синергійний характер юридичного освітнього процесу.

Розроблена й науково обґрунтована модель містить мету та завдання, принципи, наукові підходи, компонентну структуру досліджуваного процесу, організаційно-педагогічні умови, зміст, форми й методи їх реалізації; критерії та показники сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх правників та кінцевий результат.

Ключові слова: структурно-функціональна модель, професійно-етична компетентність, майбутні бакалаври з правознавства, фахова підготовка.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення існує гостра необхідність у радикальній трансформації соціальної юриспруденції взагалі, й реалізації принципово нових підходів до здійснення фахової підготовки майбутніх бакалаврів з правознавства, зокрема.

Оптимальним шляхом для реалізації цього завдання виступає спрямованість вектора правничої освіти до професійного навчання майбутніх бакалаврів на засадах ціннісно-етичних відношень, детермінуючи їхню здатність до відтворення норм і правил юридичної культури у професії. Адже заклад вищої освіти юридичного профілю як інструмент змін, індикатор правового життя держави в умовах сьогодення отримує замовлення на правознавця, здатного успішно й ефективно вирішувати професійні завдання будь-якого рівня складності з дотриманням принципів і норм кодексу правничої професії, сформованими професійними вміннями та навичками етичної поведінки на основі справедливості, чесності, порядності й непідкупності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Суттєвий інтерес для нашого дослідження становлять такі аспекти проблеми:

- професійна підготовка майбутніх фахівців юридичного профілю (А. Борейчук, А. Бочевар, О. Браткова, М. Василенко, М. Васильєва, О. Каліцева, О. Котикова, В. Маньгора, Ю. Марченко, Т. Масленникова, Л. Насіленко, С. Пелипчук, В. Рижиков, С. Циганій);
- гуманістичне спрямування професійної підготовки майбутніх юристів (І. Бондар, В. Василик, О. Денищик, Ю. Мельник, В. Савіщенко).

За нашим припущенням, необхідною умовою ефективного процесу формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у фаховій підготов-

ці служитиме створення структурно-функціональної моделі, яка відобразитиме мету, основні наукові принципи та підходи, положення концепції, організаційно-педагогічні умови та зміст, форми й методи їхньої реалізації, прогнозований результат, відповідні рівні сформованості досліджуваного феномена, критерії, показники та результат.

Мета статті – розробити й науково обґрунтувати авторську структурно-функціональну модель формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у фаховій підготовці.

Виклад основного матеріалу. Реалізація цілеспрямованої педагогічної стратегії полягає, перш за все, в орієнтації на соціальне замовлення суспільства, яке потребує етично компетентного правника-професіонала нової якості, фахова підготовка якого ґрунтується на міжнародних стандартах й відповідності вимогам сучасного конкурентоорієнтованого ринку праці. Така освітня ідея має стати домінантою етично орієнтованої, випереджальної професійної підготовки майбутніх бакалаврів з правознавства на засадах правничої етики, людинознавчої педагогіки та соціально-моральних принципах гуманізму.

Слід підкреслити, що будь-яка дослідна модель базується на певних принципах, які являють собою загальні вихідні (базові) положення і виконують регулятивну функцію. В авторських принципах відзеркалено основні закономірності й відображено вимоги до змісту, організації та методики побудови процесу формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у фаховій підготовці, стислу характеристику яких ми наведемо нижче.

Так, принцип гуманістичної спрямованості передбачає створення оптимальних педагогічних умов для цілісного соціального й інтелектуального розвитку кожної особистості. Йдеться про конструювання досліджуваного процесу з опорою на педагогіку розвитку, передбачаючи олюднення фахової підготовки, центральним орієнтиром якої постає ціннісно-сміслова основа життєдіяльності студента як особистості на засадах людяності, добра, толерантності й глибокої поваги.

Принцип культуровідповідності вимагає невід'ємного зв'язку навчання та виховання студентів-правознавців з відтворенням норм і правил професійної юридичної культури, опановуючи культурні цінності, де духовність і мораль становлять змістове ядро професії фахівця-правника.

Принцип фасилітації передбачає створення умов для етично орієнтованого, особистісно-професійного зростання всіх учасників навчального процесу, сутність якого полягає в допомозі кожному, в усвідомленні себе як цінності й підтримці їхнього прагнення до саморозвитку та самореалізації, сприяючи при цьому, розкриттю здібностей, пізнавальних можливостей на засадах гуманістичного, суб'єкт-суб'єктного спілкування, толерантності, духовності та довіри.

Принцип елективності спрямовано на поглиблення та розширення меж професійно орієнтованих дисциплін, оновлюючи та наповнюючи їх морально-ціннісним змістом.

У моделі також застосовано компетентнісний, культурологічний, особистісно центрований, аксіологічний, гуманістично-екзистенційний та рефлексивний наукові підходи, реалізація яких сприятиме духовному перетворенню майбутнього правознавця, моральному вдосконаленню, набуттю досвіду етичної поведінки, зразків духовно-морального життя, спричинювальним полем якого є морально-етичні норми юридичної культури, істина, справедливість і чесність.

Незаперечним є факт, що успішне функціонування будь-якої педагогічної системи можливе тільки за умови певних шляхів її реалізації. Тому з метою формування досліджуваного явища необхідно розробити й науково обґрунтувати комплекс організаційно-педагогічних умов як сукупність чинників впливу на результативний процес формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у фаховій підготовці.

Комплекс організаційно-педагогічних умов ми розглядаємо як сукупність чинників впливу на результативний процес формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у фаховій підготовці. Розглянемо їх детальніше.

1. Розвиток емоційно-ціннісної сфери майбутніх бакалаврів з правознавства через інтеріоризацію моральних-етичних цінностей юридичної професії.

Виховна стратегія щодо розвитку ціннісних утворень має полягати в особливості прояву педагогічної дії викладачів ЗВО юридичного профілю у процесі професійної підготовки суб'єктів навчання відповідно до поставленої мети в емоційно-ціннісній сфері особистості, передбачаючи виокремлення проміжних етапів, які приводять до кінцевого результату (у нашому випадку етично компетентного правознавця).

Тому домінантою в концептуальному осмисленні постає свідоме й емоційне прийняття здобувачами правової освіти юридичної професії як соціально значущої цінності, духовно розвивальний вплив і морально-перетворювальні можливості якої є базисом в опануванні загальнолюдськими цінностями на рівні «суспільство – правник – культура».

Слід підкреслити, що процес інтеріоризації передбачає відповідний комплекс послідовних дій щодо підготовки етично компетентного бакалавра з правознавства, спрямованих на розвиток емоційно-ціннісної сфери: сприйняття, аналіз, оцінка, організація та закріплення системи цінностей. Тобто на кожному з етапів відбувається поступове усвідомлення учасниками навчального процесу важливості моральних норм і законів в юридичній професії, перенесення морально-етичних рішень «всерединою» особистості, при чому ці цінності набувають на кожному з етапів якісно нових змін, базуючись на власних судженнях і оцінках.

Отже, наведені вище міркування дають змогу розглядати розвиток емоційно-ціннісної сфери майбутніх бакалаврів з правознавства через: інтеріоризацію моральних-етичних цінностей юридичної професії, перш за все, процес актуалізації потребнісно-мотиваційної сфери суб'єктів навчання з високорозвиненими особистісним сенсом освіти; трансформацію моральних цінностей в автономні; орієнтацію на ціннісно-сміслову регуляцію діяльності, особистісно-професійне самовдосконалення; здійснення юридичної діяльності, виявляючи чуйність, терпимість, повагу, доброзичливість, такт, повагу та чесність, завжди відстоюючи незалежні моральні позиції.

2. Створення етично орієнтованого середовища, спрямованого на успішне розв'язання професійних ситуацій і завдань з високою продуктивністю на засадах морального кодексу поведінки правника.

Продуктивність діяльності з морально-духовного вдосконалення майбутніх здобувачів правової освіти залежить від багатьох факторів, насамперед, від стратегії комунікативної взаємодії, зумовлюючи взаємозбагачення учасників спілкування, взаєморозкриття та взаємопроникнення.

У цьому розумінні продуктивний процес формування етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства виглядає досить перспективним у відповідній гармонійній атмосфері, ціннісно-особистісному просторі професійної взаємодії, що створює умови для особливого духовного єднання її учасників, пробудження бажання та інтересу займатися улюбленою справою, яка приносить не тільки користь суспільству, а й задоволення.

На цій основі формується принципово нова якість професійної підготовки правничої еліти, ціннісно-смісловим орієнтиром якої постає розвивальна (стимулююча) дія компетентнісно орієнтованого педагогічного процесу на біоетичних засадах. Важливою умовою створеного етично орієнтованого середовища у закладах вищої освіти юридичного профілю є духовна культуродомінантність: формування духовно-моральних цінностей, які мають визнаватися майбутніми правознавцями стратегічно-життєвими професійними цілями юридичної професії, певними світоглядними орієнтирами.

Гуманістична основа такого середовища закладає базис для панування привабливого соціально-психологічного клімату в аудиторії. Перш за все, людяність закладається, пробуджується й стимулюється усім комплексом духовної атмосфери, а продуктивна діяльність учасників навчального процесу, спрямована на підтримку і пробудження потенціалу душевного тепла, взаємоповаги й довіри, взаємодопомоги та взаємовідповідальності.

3. Педагогізація професійної підготовки майбутніх здобувачів правової освіти шляхом ампліфікації взаємопов'язаних дисциплін навчального плану морально-етичним змістом на підставі застосування креативно-рефлексивних методів та форм викладання.

Сьогодні постає нагальна потреба в професійній підготовці нової генерації етично компетентних фахівців-правознавців, які б мали не тільки ґрунтовні знання, уміння, навички із суто правничих наук, так із тих, що віддзеркалюють сучасний стан розвитку соціуму,

а саме: науки гуманітарної спрямованості, що обов'язково мають охоплювати опанування педагогіки та психології.

Виникає об'єктивна необхідність педагогічного впливу на процес формування професійної компетентності майбутніх правників на засадах етичної педагогіки, створення психолого-педагогічних умов для цілісного етичного, морального й культурного розвитку особистості студента, починаючи з педагогізації професійного навчання в закладах вищої освіти юридичного профілю.

Тобто йдеться про глибоку педагогізацію правничої освіти, що, з нашої точки зору, передбачає:

- реалізацію навчального процесу в найсучаснішому культурологічному інноваційному режимі, в основу якого покладено імперативність культури й моралі;
- проектування компетентнісно орієнтованого освітнього процесу на засадах гуманоцентристської парадигми;
- створення професійно-розвивального, культурологічного середовища, яке надасть змогу вибудовувати індивідуальні освітні траєкторії, адресно орієнтовані на розвиток і становлення висококомпетентної й високодуховної особистості майбутнього фахівця-правознавця;
- включення особистості студента до різноманітних видів професійної взаємодії на основі співпраці, професійного діалогу, взаєморозуміння з іншими, що, своєю чергою, зумовлено розвитком комунікативних та інформаційних компетентностей, які дають змогу вибудовувати конструктивну взаємодію на етичних засадах з оточуючим середовищем: навчальним чи виробничим;
- формування умінь самовираження, за допомогою способів виявлення особистісної та професійної індивідуальності, опанування способів саморегуляції, саморозвитку та самовдосконалення.

4. Набуття і збагачення морально-духовного досвіду майбутніх фахівців з юридичною освітою через актуалізацію розвивальної суб'єкт-суб'єктної взаємодії в аудиторній, позааудиторній роботі та виробничій практиці.

У пошуках вирішення проблеми ми виходили з того, що будь-яке завдання, яке розв'язується спільно між суб'єктами навчання, доцільно розглядати крізь призму педагогічного спілкування, спрямоване на встановлення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію колективної діяльності, обмін ідеями, судженнями, переживаннями, а також на задоволення потреб особистості студента в підтримці, дружбі, співчутті та ін. Такий підхід зумовлено тим, що розвивальне суб'єкт-суб'єктне спілкування дає змогу успішно реалізовувати комплекс заходів з цілеспрямованого формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у фаховій підготовці.

Наведені аргументи уможливають формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у фаховій підготовці через створення спеціального емоційного підґрунтя, чуттєвої основи контакту між учасниками навчального процесу, зумовлюючи взаєморозкриття, взаємопроникнення, духовно-ціннісне взаємозбагачення людей, які спілкуються.

Слід підкреслити: важливою умовою ефективної суб'єкт-суб'єктної взаємодії у фаховій підготовці майбутніх правників є переконлива комунікація, за якої студент свідомо приєднує певні етичні норми, принципи, правила морально спрямованої юридичної діяльності в аудиторній, позааудиторній роботі та практиці, перетворюючи її на відповідну особистісну цінність як регулятора власної поведінки.

У процесі дослідження з'ясовано: повноцінне становлення духовно орієнтованої особистості фахівця неможливе без морально-розвивального спілкування з домінуванням етичної комунікативної спрямованості, відкритості й довіри до партнера, неконфліктності, контактності, самосприйняття тощо. Ефективність впливу викладача на процес формування етично компетентного бакалавра з правознавства, результативність його виховних комплексних впливів залежить від професійної активності викладача ЗВО юридичного профілю, точніше, від професійно значущих якостей: його ставлення до професії, мотивів та настанов, системи цінностей, особливостей самосвідомості та емоційної сфери.

З урахуванням цього зрозуміло, що етично орієнтоване спілкування на морально-етичних засадах в аудиторній, позааудиторній роботі та виробничій практиці стане ефективним за таких умов:

- викладачі, надаючи перевагу особистісно орієнтованому стилю спілкування займають позицію, яка враховує права та інтереси студента, забезпечує емоційний контакт з ним, а також умови для вияву ініціативи, активності, самостійності, вибору рішень, породжуючи почуття особистісної значущості й впевненості;
- етично орієнтоване спілкування у фаховій підготовці забезпечує не тільки обмін відомленнями, думками, рішеннями, а також стимулює партнера зі спілкування, спрямовуючи його на певні дії, орієнтуючи й узгоджуючи ці дії для організації спільної комунікативної діяльності, розвиваючи, тим самим, ціннісно-мотиваційну сферу співрозмовника;
- здійснення фасилітативного супроводу опанування студентом етичних норм і цінностей юридичної професії як компетентнісної складової фахової підготовки;
- розширення форм творчості засобами професійної комунікації; збагачення змісту дисциплін концепціями етичного саморозвитку, розробка програм духовно-морального самовдосконалення тощо;
- створення умов для розвитку професіоналізму суб'єктів навчання через інтелектуальну саморегуляцію – здатність особистості керувати інтелектуальною діяльністю, цілеспрямовано самопроекувати, самобудувати успішну кар'єру на засадах морально-духовних цінностей правничої професії.

Відповідно до останнього, четвертого – діагностично-результативного етапу, розробленої нами структурно-функціональної моделі, внутрішніми регуляторами сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства виступають компоненти, що визначаються за відповідними критеріями, показниками та рівнями.

Вищезазваний процес, за нашою концепцією, розкрито у трьох напрямках, тобто слід забезпечити позитивну динаміку змін показників сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства за ціннісно-орієнтаційним, когнітивно-інструментальним та оцінювально-результативним критеріями.

Так, *ціннісно-орієнтаційний критерій* сформованості кінцевого рівня професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у процесі фахової підготовки репрезентовано такими показниками: висока вмотивованість правничою професією; стійкість морально-етичних переконань; домінування гуманістичних мотивів у структурі особистості правника; усвідомлення майбутніми правниками соціально-моральної відповідальності за наслідки своїх дій.

Когнітивно-інструментальний критерій сформованості кінцевого рівня професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у фаховій підготовці має в своїй структурі такі показники: обізнаність, оволодіння загальнонауковими професійними знаннями і досвідом, нормативно-правовими функціями, змістом і принципами етичного кодексу правничої діяльності; здатність технологічно вибудовувати юридичну діяльність (аналізувати, зіставляти, виявляти сутність та взаємозв'язки, знаходити оптимальний спосіб розв'язання професійної ситуації, прогнозувати та оцінювати результат) відповідно до встановлених етичних норм; сформована сукупність загальноправових, спеціалізованих, перцептивних умінь щодо прийняття оптимального рішення та здатність переконати інших у його правильності (уміння застосовувати методи наукового пошуку, керівництво комунікативними ситуаціями, ведення полеміки, аргументація, готовність вирішувати конфліктні ситуації, установа демократичного стилю ділового спілкування тощо).

Оцінювально-результативний критерій сформованості кінцевого рівня професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у фаховій підготовці представлено такими показниками: знання власних переваг і недоліків; здатність до самоаналізу та самооцінки результатів юридичної діяльності; володіння рефлексивними технологіями і вміннями порівнювати результати дії з метою, яка була поставлена; усвідомлення причин професійних успіхів і невдач.

Кінцевим результатом розробленої структурно-функціональної моделі є сформованість професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у процесі фахової підготовки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, в результаті реалізації зазначеної моделі як фундаментальної стратегії змін, глибоке осмислення та розв'язання проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у процесі фахової підготовки надає нам можливість створити оптимальний професійний портрет сучасного правника-професіонала.

Ефективний правознавець – це емпатійно привабливий фахівець для клієнтів, колег, суспільства, зі сформованою позитивною «Я-концепцією», високоосвічений, самовідданий справі, з особисто гідною поведінкою, несе соціально-моральну відповідальність за юридичні наслідки прийнятих рішень, усвідомлює межі власної компетентності, є самостійним у прийнятті юридичних рішень на засадах прозорості, чесності, неупередженості, конфіденційності, порядності, тактовності, клієнтоорієнтованості, служіння закону, з щирим сумлінням допомогти людям; має глибокі знання національного і міжнародного законодавства, стандартів основоположних міжнародних конвенцій у сфері прав людини, професійної етики, у відповідних сферах судочинства; присутня незалежність у поглядах і переконаннях; зі сформованим прагненням до самопізнання, самоаналізу й самопобудови.

Відтак, визначення, обґрунтування ефективних шляхів реалізації структурно-функціональної моделі формування професійно-етичної компетентності майбутніх бакалаврів з правознавства у процесі фахової підготовки та їх експериментальна перевірка – наше наступне дослідницьке завдання.

Список використаних джерел

1. Нітенко О.В. Деякі аспекти підготовки фахівців із права в університетах Європейського простору вищої освіти / О.В. Нітенко // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2015. – № 1. – С. 98–104.
2. Суцценко Л.О. Домінанти морально-етичної спрямованості професійної підготовки майбутніх педагогів у ВНЗ / Л.О. Суцценко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки: зб. наук. праць / за ред. проф. Т. Степанової. – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2017. – № 2 (57). – С. 448–454.

References

1. Nitenko, O.V. (2015). *Deiaki aspekty pidhotovky fakhivtsivi z prava v universytetakh Yevropeiskoho prostoru vyshchoi osvity* [Some aspects of the training of law specialists at universities of the European Higher Education Area]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy* [The theory and practice of social systems management], no. 1, pp. 98-104. (In Ukrainian).
2. Sushchenko, L.O. (2017). *Dominanty moralno-etychnoi spriamovanosti profesiinoi pidhotovky maibutnikh pedahohiv u VNZ* [Dominates of moral and ethical orientation of professional training of future teachers in higher educational institutions]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky* [Scientific herald of Nikolayev National University named after V.O. Sukhomlynsky. Pedagogical sciences]. Mykolaiv, MNU imeni V.O. Sukhomlynskoho, no. 2 (57), pp. 448-454. (In Ukrainian).

Систему специальных педагогических путей, направленных на формирование профессионально-этической компетентности будущих бакалавров по правоведению в процессе профессиональной подготовки в статье представляет структурно-функциональная модель, которая включает четыре этапа (подготовительный; организационно-деятельностный; регуляторно-коррекционный; диагностико-результативный) и отражает целостный, полиструктурный и синергетический характер юридического образовательного процесса.

Разработанная и научно обоснованная модель содержит цели и задачи, принципы, научные подходы, компонентную структуру изучаемого процесса, организационно-педагогические условия, содержание, формы и методы их реализации; критерии и показатели сформированности профессионально-этической компетентности будущих юристов и конечный результат.

Ключевые слова: структурно-функциональная модель, профессионально-этическая компетентность, будущие бакалавры по правоведению, профессиональная подготовка.

The system of special educational activities aimed at the formation of professional and ethical competence of Bachelor of Law in professional training is presented as a structural-functional model. This model includes four phases (preparation, organization and activities, regulation and correction, evaluation of results) and reflects the holistic, polystructural and synergistic character of legal education.

The model, which we have developed and scientifically grounded, contains goals and tasks, principles, scientific approaches, component structure of the investigated process, organizational and pedagogical conditions, content, forms and methods of their implementation; criteria and indicators of the formation of professional and ethical competence of future lawyers, and the final result.

Key words: structural and functional model, professional and ethical competence, future bachelors of law, professional training.

Одержано 14.09.2018.